

Kosterní pozůstatky v oblasti římských táborů a jejich interpretace

Denisa Hudčková
ÚAM FF MU, UČO: 438 592

Key words: Roman military camp, human remains, ditch, burials, rituals

Resumé

Finds of human skeletons in Roman ditches are not very often, but the deposits are very interesting. One of the significant findings is deposit of human and animal remains in a ditch of Mušov-Neurissen IV. There were identified an animal bones from a horse, a donkey, a sheep and a cattle and human bones belonging at least to 34 deceased. This finding is interpreted as the evidence of the extraordinary sacrifices, rather than a consequence of a warfare.

Another significant finding in military Roman camp is the skeleton of newborn child in Hulín-Pravčice. Reason of the newborn child deposition is unclear. Also in this case we can not exclude the possibility of sacrifices. Another possibilities may be found in the expression of an infanticide or a quick body deposition when there was no time to organize a proper burial.

Úvod

Kosterní pozůstatky na území římských táborů a obecně v době římské byly nalézány jen velmi zřídka.

Nález v příkopech krátkodobých táborů se objevují většinou jen při rozsáhlejších plošných výzkumech, jako jsou např. Hulín-Pravčice nebo Olomouc-Neředín. Je proto logické, že při „pouhých“ zjišťovacích sondážích přes příkop tábora nálezy většinou schází.

Mušov

Příkop Mušov-Neurissen IV

Tento příkop patří k největším příkopům známým z doby římské z prostoru Moravy. Dosahuje šířky 740 cm a hloubky 390 cm. Po formální stránce příliš neodpovídá klasickým fossám římských táborů na našem území.

V zkoumaném úseku se podařilo odkrýt pohozené kostry 32 lidí, dětí, žen a mužů, spolu s kostrami, popřípadě částmi koster zvířat. Lidé podle svědectví drobných předmětů náleželi k barbarské komunitě a u části z nich jsou doložené na kostrách zjevné stopy zranění, které způsobily jejich smrt (dekapitace, sečné rány a údery tupým předmětem).

Součástí inventáře jsou také zlomky předmětů provinciálního původu, zahrnující rovněž fragmenty římských cihel. Na základě názorů opírajících se o aktuálně platné chronologické systémy náleží barbarské artefakty shromážděné v průběhu výzkumu příkopu Mušov-Neurissen IV do doby následující po Kommodově míru. Zda můžeme počítat s tím, že zvířata a lidé byli

v těchto místech uloženi těsně po odchodu Římanů, v přímé souvislosti s jejich vyklizením barbarika roku 180, popřípadě se odpovídající události odehrávaly až někdy v průběhu dalších desetiletí, není vzhledem k současnému stavu poznání možné.

Pece a výplně předpecních jam

Svou konstrukcí odpovídaly pece zařízením, které se nalézají v areálech římských táborů, popřípadě jsou doloženy z ploch barbarských sídlišť. Na jistou spojitost se situací v příkopu Mušov-Neurissen IV poukazují opakující se nálezy koster zvířat. Cihly nebo další předměty (cvočky z legionářských bot) se objevovaly pouze ojediněle. Podrobně se podařilo prozkoumat pec kont. 801; ta vytvářela komplex s přilehlou předpecní jámou kont. 802.

Výplní předpecní jámy prostupovalo množství kostí, pocházejících zjevně z různých částí zvířecích těl.

Z nálezové situace není úplně jasné, v jaké situaci došlo k vyplnění prohlubně v místě předpecní jámy vrstvou kostí. Předpokládáme, že sem byly poklizeny kosti mrtvých zvířat, ještě obalené vrstvou masa. Zda k tomu došlo ihned po skončení funkce pece anebo až s jistým časovým odstupem, nelze rozhodnout.

Jáma byla zaplněna kostmi ihned poté, co v peci proběhlo pečení poslední dávky potravin. Při postupném přirozeném zaplňování další hlínou a po degradaci organických materiálů došlo k vytvoření homogenní výplně.

Ve výplni se podařilo při zoologické analýze doložit souvislé distální části končetin a dále fragmenty dlouhých kostí, ojediněle se vyskytly i kosti lebek. Identifikován byl 1 kůň, 3 jedinci tura domácího a dvě přední končetiny náležely oslu.

V zásypu předpecní jámy 931 byly identifikovány části koster equidů. Nejlépe se dochovaly kosti skládající téměř úplný skelet osla. Jeden z trojice koní byl mladý jedinec, reprezentovaný kostmi z různých částí, další kůň byl extrémně velký (s kohoutkovou výškou až 160 cm), ze třetího kusu se zachovaly zlomky dlouhých kostí. Jiné zvířecí druhy dokládal molár tura domácího a patní kost ovce/kozy.

Ve výplni předpecní jámy 831 se podařilo zjistit zlomky kostí tura.

Příkop Mušov Neurissen II

V průběhu preparace příkopu Mušov- Neurissen II byly objeveny četné zvířecí kosti. Blíže neurčená zvířecí lebka (bovid?) se nalézala v relativně hluboké pozici, 44 cm nade dnem, na rozhraní nejhlubší vrstvy zásypu a vrstev překrývajících stěny příkopu. Další kosti se objevovaly v nejvyšší úrovni výplně příkopu, kterou tvořila jemná písčité hlína. Osamoceně ležela zvířecí lopatka, nalezena však byla i část páteře a žeber, zjevně v anatomickém uspořádání. Menší zlomky kostí (předběžně určených jako kosti bovidů), opět zčásti v anatomickém uspořádání, vytvářely neuspořádanou skupinu. V jejich sousedství, napříč příkopem, byla uložena téměř úplná kostra koně, který byl ale bez hlavy, a poblíž se v neuspořádaných skupinách nalézaly kosti dalšího zvířete, nejspíše bovida.

Z uložení kostry koně předpokládáme, že došlo k manipulaci s tělem mrtvého zvířete. Příkop byl v dané chvíli zčásti zasypaný. Není jasné, zda k uložení první části výplně nedošlo ještě za přítomnosti římských vojáků, kteří po skončení pobytu v krátkodobém táboře záměrně zrušili

val a částečně zasypali příkop. Motivem k takovému jednání mohl být zájem zrušit obranné prvky tak, aby celý areál v budoucnu nemohli využít nepřátelé.

Interpretace situací v příkopech a v prostorách pecí

Při hledání odpovídající interpretace nálezových situací zjištěných ve třech pecích z Mušova-Neurissen můžeme akceptovat několik základních skutečností. Zvířata zjevně nepředstavovala součásti pohřbů lidí a ani nebyla stopami samostatných, zvířecích pohřbů. Skládky kostí v předpecních jámách by mohly být na první pohled zařazeny do kategorie kuchyňského odpadu- skupina lidí nedokázala včas spotřebovat poražené kusy masa, popřípadě se některá zvířata, například kvůli stáří a tuhému masu ukázala jako nevhodná ke konzumaci. Také je tu možnost, že zvířata byla pobíjena poté, kdy byla napadena nakažlivou nemocí. V případě nemoci by stáda zřejmě postihla stejná infekce, jaká by musela způsobovat nemoc i u lidí, těch, kteří se dostali do výplně příkopu Mušov-Neurissen IV. Záměrné usmrcení nakažených jedinců by mělo být vykonáváno se záměrem zamezit další šíření infekce.

Při interpretaci lokality Mušov- Neurissen však H. Friesinger dospěl k závěru, že nálezová situace je výsledkem rituálních jednání. Upozornil rovněž na to, že u kostry koně chyběly právě ty části těla, které se pravidelně objevují na germánských obětištích- hlava, končetiny, část páteře směřující k ocasu; obdobné manipulace přitom zjevně neodpovídají obětním praktikám, jaké byly známé v Římany ovládaném světě.

Neobvyklé manipulace s lidskými a zvířecími těly jsou doložené v územích, kam ve 3. století směřovaly útoky Germánů, kteří prolomili limit na horním Dunaji a Rýnu a při plenění na římském území pronikli až do dnešního Bavorska a Švýcarska. Ve studnách zkoumaných v areálu římské villy v Regensburg – Harting a Kaiseraugstu (starověké sídlo Augusta Raurica) byly nalezeny pozůstatky lidí zabitých sečnými ranami. Při antropologických analýzách se podařilo na kostech identifikovat navíc další stopy násilí (záseky na končetinách a dokonce skalpování zjištěné na lebkách žen). S extrémní krutostí byla pobíjena rovněž hospodářská zvířata, dobytčata, koně, osli nebo psi. Pro obě zmíněné lokality je uváděno, že představovaly archeologickou stopu rituálů, které provozovali příslušníci invazních skupin barbarů.

V případě příkopu Mušov-Neurissen IV se domníváme, že po střetu dvou nepřátelských skupin barbarů byli příslušníci poražené skupiny obětováni, spolu se zvířaty, v rámci rituálu.

Hulín-Pravčice

Antropologický rozbor novorozeněte (pohřeb 838)

Kostra novorozence byla nalezena v neanatomické poloze v již částečně zasypaném jižním rameni příkopu. Jedinec byl uložen na několika lasturách, v blízkosti lebky bylo několik uhlíků, milodary však objeveny nebyly. Samotné kosti byly přes sebe poskládané, pouze jednotlivé anatomické celky nebyly pomíchané. Podle toho lze částečně rekonstruovat orientaci jedince (zřejmě lebkou k JV) a polohu, která mohla být na zádech. Kostra je dobře zachovalá, bez výrazného postmortálního poškození.

Kosti se nacházely v prostoru zhruba 26 x 18 cm. Věk jedince byl odhadnut podle rozměrů jednotlivých kostí na 38–40 týdnů. Délka těla jedince byla 51,5 cm, což odpovídá 10,2 lunárních měsíců. Na kostře nelze odhadnout, zda se jedná o živě, nebo o mrtvě narozené dítě.

Protože byly ostatky nejspíš uloženy do již z části zasypaného příkopu, datujeme pohřeb do období po zániku tábora.

Osteologický materiál

Ze dna jižního příkopu obj. 706 byla vyzvednuta početná kolekce osteologického materiálu, který prozatím neprošel příslušnou analýzou.

Na dně obj. 84 byla objevena kostra psa. Skelet ležel na dně příkopu v natažené poloze, na levém boku, se skrčenými končetinami a lebku obrácenou k severu.

Relativní datování bylo potvrzeno absolutním datem ze zvířecí kosti nalezené v severním příkopu do 2. století.

Interpretace

Důvod uložení novorozence do příkopu tábora v Hulíně je nejasný. Nelze vyloučit možnost oběti. Jinou možností může být rychlé uložení mrtvého dítěte, kdy nebyl čas na provedení rituálního pohřbu nebo záměrné zabití, které nebylo v ŘŘ nic neobvyklého.

Informace o způsobu pohřbívání dětí a novorozenců v tomto období máme z větší části pouze ze žárových pohřebišť nebo z ojedinělých sídlištních pohřbů, ovšem nálezy novorozenců jsou z pohřebišť řídké. Důvodem může být jejich nezachovalost nebo také odlišný pohřební ritus. V této souvislosti někteří badatelé odkazují na Plinia mladšího, popisujícího římské pohřební zvyklosti, který tvrdil, že s dětmi, které ještě nemají prořezané zuby je zakázáno nakládat při pohřebním obřadu stejně jako s dospělými a jejich spalování je tudíž zakázáno. Podobné případy jsou u nás známy z období doby stěhování národů z oblasti barbarika např. z Brna-Obřan, kde byla nalezena kostra dítěte v zásobní jámě. Jinou kostru novorozence objevili v sídlištní jámě v Stradonicích, v chatě ve Smolíně nebo na dně jámy ve Važanech nad Litavou.

Co se týče celých skeletů psů, které byly nacházeny v chatách či výrobních zařízeních, nalézáme i skelet psa umístěný do brány. Dozajista ji měl buď chránit proti nebezpečí hrozcímu od zde usazených Germánů, nebo naopak toto místo „očistit“ od zla, které sem římská armáda přivedla.

Zvyk pohřbívat psy v germánských objektech je znám již dlouho. Tyto situace se většinou interpretují jako stavební oběť, neboť psi pak poskytli danému objektu magickou ochranu, popřípadě objekt očistili po jeho opuštění.

Literatura:

Daňhel, M. - Kalábek, M. - Klanicová, S. - Pankowská, A. - Paulus, M. 2009: Krátkodobá římský tábor u Hulína a Pravčic. In: Bém, M. -Peška, J. (edd.), Ročenka 2008. Olomouc, 184-208.

Komoróczy, B. 2005: K otázce existence římského vojenského tábora na počátku 1.stol po Kr. u Mušova. In: Droberjar, E- Lutovský, M. (ed.), Archeologie barbarů 2005: Sborník příspěvků z I. protohistorické konference "Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení". Praha, 155-205.

Pankowská, A. - Kalábek, M. 2010: Pohřeb dítěte v zásypu příkopu krátkodobého římského tábora u Hulína a Pravčic. In: Droberjar, E. (ed.), Archeologie barbarů 2010: Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Hradec Králové, 117-120.

Šedo, O. 2001: Poznání krátkodobých táborů římské armády v barbariku na sever od středního Dunaje. Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity, M 6, 93-106.

Šedo, O. 2012: Objekty s nálezy cihel zkoumané v průběhu výzkumu v trati Mušov-Neurissen. Zborník slovenského národného muzea CVI, 267-275.